

ומתוקים מדבש

סוגיות בהלכה מתוך עניינים שבפרשת השבוע מבוארים ומורחבים בלשון לימודים השווה לכל נפש

נכתב ע"י הרב זאב יהודה סטארק שליט"א רב קהילת "שמחת התורה" - ביתר עילית

פרשת תרומה - גליון מס' 19

עם פרוס ימי הפורים הבעל"ט נביא כמה מהנדונים היסודיים בהלכות פורים, בגדרי מקרא מגילה ומתנות לאביונים.
עוד הוספנו בסוף הגליון בירור בענין הלואה בלא עדים – שזכינו לברר וללכך בעת האחרונה בסייעתא דשמיא.

א) מגילה ומתנות לאביונים (ב) בירור הלכה בהלואה בלא עדים ושטר

אמנם נפק"מ גדולה יוצאת בין האופן שלמד ה"משמרת חיים" (הנ"ל) את דברי החכמת שלמה, לאופן שהחזו"א למד, כי לפי דברי המשמרת חיים רק כאן לגבי קריאת מגילה (שהם שני ענינים הסותרים זה את זה, דת"ל הוא ענין של לימוד ודיעה, ומקרא מגילה הוא ענין של קריאת הודאה ושבח) אין יוצאים ידי שני דברים ביחד, משא"כ לפי מה שלמד החזו"א יש דין כללי שבעצם לא יתכן להיות "שתי שמות" על מעשה אחד. וענין עוד במשנ"ב (סימן מז ס"ק יז בשם הגר"א) שכתב דאין ברכת אהבה רבה פוסרת ברכת התורה א"כ למד מיד אחר התפלה, ואינו מועיל מה שקורא ק"ש, דהוי רק כדברי תפלה כיון שאינו אומר זה לשם לימוד. ומקורו בבית יוסף שכתב, ועוד י"ל דק"ש ותפלה לא חשיבי לימוד לענין זה, דדברי תחנונים ותפלה לחוד ודברי תלמוד תורה לחוד, וק"ש כדברי תפילות הוא. אמנם עיין בגמ' (מנחות צט:): א"ר יוחנן משום רשב"י, אפילו לא קרא אדם אלא קריאת שמע שחרית וערבית קיים 'לא ימוש וגו'', וכן"כ הרמ"א (י"ד סימן רמו סעיף א), ומשמע דהקורא ק"ש בעונתה קיים גם מצות ת"ת. ובגמ' (בבב"ב י:) איתא, גדול הקורא ק"ש בעונתה יותר מהעוסק בתורה, והקשה הרשב"א (שם) דפשיטא, דאף היא תורה וכו'. עיי"ש. ומשמע דלא כדברי החזו"א הנ"ל. ועיין בספר אגרת הפורים (שם) במה שתיירץ ופלפל בכ"ז. עיי"ש.

וראוי לסיים ענין זה עם מש"כ בספר הליכות שלמה (פורים דף שלב-שלג) שמי שנתאחר והגיע לביתו ביום הפורים כשמתחילין לקרות המגילה והוא עדיין לא בירך ברכת התורה, ואין לו מניין אחר, ישמענה בלא ברכת התורה לפניו, כדי שלא יפסיד קריאתה בציבור. ואחת מן הסברות שלו להקל הוא, שבכ"ז יש לסמוך על השיטות (עיין לעיל) דלא חשיבא קריאת המגילה כת"ת גמור, ואינה חייבת בברכת התורה. ועיין במשנ"ב (סימן מז ס"ק ז) שלכאילו עלמא מותר לעשות איזה פעולת מצוה קודם ברכת התורה, אף על גב דבעת מעשה בוודאי הוא מהרהר בדיון זה, אפילו הכי מותר, דכל שאינו מתכוין ללימוד אין צריך ברכה, וא"כ ה"ה בנדו"ד, בשעת הדחק אפשר לשמוע המגילה בלי ברכת התורה. עיי"ש.

האם יש לתת לאביון דוקא

במגילת אסתר: ומשלוש מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים. הנה בקרא איתא שקיום המצוה הוא באביון (שהוא יותר נצרך מהעני - עיין בב"מ ק"א). אמנם לכאורה אין קפידא אחר בדיוקא אחר אביון, ויוצא ידי חובתו בנתינה לעני רגיל, וכפשוטו לשון הרמב"ם (הלכות מגילה פרק ב הלכה טו) שכתב שחייב לחלק לעניים ביום הפורים וכו'. עיי"ש. וכן הוא לשונו של הטור (סימן תרצד) שכתב בסמנא 'חייב כל אדם ליתן מתנות לעניים, ולפחות שתי מתנות לשני עניים', ע"כ. וכן הוא לשון השו"ע (תרצד סעיף א) ש'חייב כל אדם ליתן לפחות שתי מתנות לשני עניים', הרי ששינוי משלוש הכתוב דכתיב 'אביונים', ומשמע שאין לדקדק בזה.

מחלוקת אחרונים בהנ"ל

ועיין בספר טעמא דקרא (למון שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א - דף קנט) ששאלו להגר"ח שליט"א, הרי 'אביון' גדול מעני, כמבואר (בב"מ ק"א), וא"כ איך יוצאין יד"ח בעניים סתמא מאחר דבבב"ב כתיב 'אביונים'. והשיב שנראה לומר, דבב"מ (שם) מבואר דעני מתבייש לבקש אף כשצריך, ואביון כבר הורגל לבושת ואינו מתבייש לבקש, וקמ"ל קרא הכא דאם 'אביונים' יוצאין ידי המצוה, וכ"ש בעני שיותר מצוה לתת לו (משום שהוא מתבייש לבקש). עיי"ש. ועיין בערוך השלחן (תרצד סעיף א) שגם כתב כסברא זאת, שכיון דבמגילה כתיבא ומתנות 'לאביונים' נימא דדווקא אביון ולא עני, ומ"מ אינו כן, וראיה, דבפרשת ראה כתיב כי יהיה בך אביון וגו', כי לא יחדל אביון וגו', פתח תפתח את ידך לאחרי לענייך ולאביונך בארצך, הרי שפחת באביון וסיים בשניהם. ואמא דהכלל אחד. והא דכתיב ומתנות 'לאביונים' - רבותא קאמר, לא מבעיא עני שיש לו בושה ובשכר שכיר הוא קודם, אלא אפילו לאביון יצאת ידי חובתו, ואע"פ שהוא בעצמו מבקש ממך, וכ"ש לעני שמתבייש לבקש ואתה מקדים ונותן לו, שיש מצוה יותר. עיי"ש. ויוצא הלכה מדבריהם שיש הידור ויותר ענין לתת לעני מאשר לאביון, וקמ"ל קרא שיוצאים 'אפילו' באביון, ואע"פ שיש לאביון דרגא יותר גדולה של עניות, אבל מאידך לעני מעלה וצד עדיפות במה שאינו מתבייש לבקש, הלכך העני קודם.

אמנם יש הסוברים ש'אביון' הוא בדיוקא. עיין בשו"ת תשובות והנהגות (חלק ה סימן רלה אות א) שפסק שיש לומר שמקיימין את המצוה 'גם' בעני, אבל הידור הוא ליתן לאביון, ומקורו (הוא מספר מיקור חיים (לבעל החוות יאיר - או"ח סימן תרצד) שכתב שיש לדקדק לשלוח לעניים מרודים ומפולגים הנקראים אביונים. ועיין עוד שם שמגידנו בזמנינו מהו נקרא 'אביון', וכתב דעיקר גדר אביון הוא שכ"כ זקוק למה שחסר לו עד שאין לו ברירה ומוכרח להתבזות לפשוט יד, ומה שפירש רש"י שאביון הוא מי שתאב לכל טובה, היינו משום שמי שאין לו לצרכיו ההכרחיים אין לו ברירה לוותר ע"ז, ומוכרח להתבייש לפשוט יד, שאם יש לו לצרכיו ההכרחיים אינו מתבזה לפשוט יד, וא"כ אפשר למצוא אביון, שהרי בריב"ם מת"ח ובעלי בתים חשובים שמעולם לא היו מתבזים לשאול מאחרים, וכ"כ לפשוט יד, מ"מ כאשר צרכיהם לחותן כן או בת זקוקים כ"כ למעות עד שמוכרחים לקדש ולתבזות לפשוט יד, אף

מבטלים ת"ת למקרא מגילה

עיין בגמ' (מגילה דף ג:) דמבטלים תלמוד תורה למקרא מגילה. עיי"ש. והובא להלכה בשו"ע (סימן תרפ"ו סעיף ב). עיי"ש. ומקשים העולם, דאיהו ביטול תורה יש כאן, הרי מגילה עצמה תורה היא. והנה הערוך השלחן (שם) נשמר מקושיא זו, וכתב לתרץ "ואע"ג דגם מגילה הוי לימוד תורה, מ"מ ההילוך ועד הזמן שיתאספו כל העם ויתחילו לקרות מגילה הוי ביטול תורה". עיי"ש. וכן תירץ במהר"ץ חיות (מגילה ג. ד"ה מכאן). ועיין ברש"ש (מגילה ג.) שכתב: "לענ"ד מיושב ע"פ המבואר בשו"ע (י"ד סימן רמו סעיף ג). עיי"ש. ועיין בשו"ע (שם) שכתב שחייב אדם לשלש לימודו שליש בתורה שבכתב כו' שליש במשנה כו' שליש בתלמוד כו'. במה דברים אמורים בתחילת לימודו של אדם, אבל כשיגדיל בתורה ולא יהיה צריך ללמוד בתורה שכתב כו' יקרא בעיתים מזמנים תורה שבכתב כו' ויפנה כל ימיו לתלמוד בלבד לפי רוחב לבו וישוב דעתו. עיי"ש. ורואים מדבריו שרצה לתרץ שאם יכול ללמוד בתלמוד בבלי באותו עת, זה נקרא ביטול תורה ללמוד תורה שבכתב וכו'. ועיין עוד בגמ' (בבב"ב י:) דגדול הקורא ק"ש בעונתה יותר מהעוסק בתורה. עיי"ש. והקשה הרשב"א (שם) דפשיטא, דאף היא תורה, ועדיפא משום דבעונתה. ותיירץ שהחידוש הוא שגדול הוא אפילו מה השונה (משנה וכו') וכו'. עיי"ש. והביא דבריו בשו"ת בית אפרים (או"ח סימן סח), וביאר שם לתרץ גם ת"ת. והקושיא דלעיל, דלימוד המשנה וגמ' עדיפא ממקרא, ומי שיש לו לב לעסוק במשנה ותלמוד ועוסק במקרא הוי זה ביטול תורה. עיי"ש.

ולא ברור אם כוונתו לומר שבדרך כלל לומדים את המשנה וכו' ביתר עמקות, וכידוע בעולם התורה שיש מושג של ביטול תורה "באיכות" (כך ראיתי מובא בשם הגר"ח מברסקי זצ"ל), או שדבריו נאמרו 'בעצם', שמי שיכול ללמוד תורה או משנה וכו', עדיף ללמוד משנה, ובלי קשר לדרגה של העמקות שלומד בו. אמנם א"כ מדוע באמת יש עדיפות ללמוד משנה יותר מתורה. וצ"ע.

וחשוב מאד לציין שצריכים לומר שאפילו לפי תירוצים אלו, אין באמת מושג של 'ביטול תורה' במי שמפסיק ממשנתו לשמוע את קריאת המגילה, שהרי 'חייב' לשמוע את המגילה, וכפי שלא היו אומרים ש'מבטלים ת"ת ליטול לולב' או 'לאכול מצה' וכו', ופשוט. אלא שהגמ' כאן 'לימדה' אותו כאן דבר 'בדרך אגב', שהמושג של 'ביטול תורה' שייך במי שיכול ללמוד גמ' וכדו' ולומד במקום זה תורה שבכתב (והיינו בזמן שאינו מחוייב ללמוד אותה, לאפוקי בשמול"ו). ועל אף שכאן בציוו של מקרא מגילה 'אין' ביטול תורה כי הרי הוא חייב, ולא שייך מושג וביטוי של 'ביטול תורה' במי שמקיים מצוות שמוטלות עליו, אמנם אחרונים אלו למדו מעצם 'ביטוי' זה בגמ' ששייך בזמנים אחרים לקרוא לאחד הלומד מגילה - בשם 'ביטול תורה'. וע"ז הקשו איך יתכן, והרי מקרא מגילה היא גם ת"ת? וע"ז תירצו מה שתיירצו שהמדובר באם הוא יכול ללמוד תורה שבע"פ וכו'. ופשוט מאוד.

ועיין בדעת תורה (מהרש"ל סימן תרפ"ו סעיף ב) שכתב לתרץ הקושיא דלעיל, שו"ל דאף דשומע כעונה, מ"מ עונה עדיף, וזהו שאמרו 'מבטלין' ת"ת, שכל אחד לומד בפניו, אעפ"כ מבטלין אף לשומע מקרא מגילה, שהוא רק שומע ולא עונה ממש. עיי"ש. ומטו משמיה דהמהרי"ל דיסקין זצ"ל, שהגמ' אומרת (מגילה יח.) דלא ידעינן פירושו ד"האחשבהני בני הרמכים", וא"כ אמירת ג' תיבות אלו הוא קריאת מגילה בלא תלמוד תורה. ועיין בחכמת שלמה (בהגהות לשר"ע בסימן הנ"ל) שהביא את קושיית העולם הנ"ל, ותיירץ: "דהכוונה לשני דברים לא מהני, ואם מכין לת"ת אינו עולה לשם מצות מקרא מגילה, ואם מכין למקרא מגילה אינו מקיים בו ת"ת". עיי"ש. ועיין בספר משמרת חיים (להגר"ח פשייבנר זצ"ל - ענייני פורים חלק ב אות א) שכתב ששקלא להבין סדרת החכמת שלמה, דאמאי אין יכול להיות מקרא מגילה ות"ת בבת אחת, ולמה יהא אחד סתירה לחבירו. ותיירץ שנראה בסברת הדבר, דת"ת הוא ענין לימוד ודיעה, אבל מקרא מגילה הוא ענין של קריאת הודאה ושבח, כמו שאמרו בגמ' (מגילה דף יד.) 'קריאתה זו הלילא', ובעצם הם ענינים שותפים זה את זה, או שלומד אף שקורא המגילה לשבח והודאה, וכוונתו קובעת מה הוא עושה, ולכן אם מכין למקרא מגילה וקורא לשם שבח והודאה אין כאן ענין של לימוד התורה, ושפיר קרי לה הגמ' ביטול תורה. עיי"ש.

ועיין בספר אגרת הפורים (דינים ומנהגים מהחזו"א שנכתבו ע"י מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א - מכת"ד דף ב) וכן איתא בארחות רבינו (חלק ג דף לה) בכמעט אותו לשון: "שמקשים, שמבטלים ת"ת למקרא מגילה, הא גם מגילה ת"ת הוא, אמר (החזו"א) שכשמוכין למצות מגילה אין לו מצות ת"ת, הרע עוברין ג"כ בלאו דביטול תורה ועוד לאוין כע"ז, ואמר (החזו"א) שאינו כן, שכשמודבר לשון הרע אין ע"ז רק השם 'לשון הרע'. וענין זה שמעתי (הגר"ח קניבסקי שליט"א) ממנו (החזו"א) על מלאכות שבת, שאין שייך לחייב הכוונה - אפילו גמר ספר או הבונה - על מכה בפטיש, שהרי גמר כ"כ הפעולה, לפי שיש על זה שם אחד". ורק אם במקרה נזדמנו ב' דברים זה שייך לחייב שתיים. עיי"ש. ובפשוט היה נראה שמקורו הוא מהחכמת שלמה (הנ"ל, וכן כתב בספר אגרת הפורים).

א. ויש בזה עוד שאלה באחרונים, שלכאורה דין זה פשוט הוא, שהרי מפסיקים ללמוד בשביל כל מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים.

שפניהם משתנים ככרום מבזיונות, ואין להם ברירה מפני שכלי זה לא יכול לחתנם. ולכן אפילו שיש לו מעט לצרכיו ההכרחיים, מ"מ כיון שכ"כ זקוק שבע"כ מוכרח לנדוד ולהתבונן לבקש מאחרים, הוא אביון **מוזדר לכל דבר**, ובעו"ה רבו מאלו. ואולי יש לצדד שגם אם הנצרך בעצמו אינו מחזר על הפתחים רק אחרים מחזרים בשבילו, מ"מ אם הוא מסכים שיזכירו שמו שאוספים בשבילו - הוא אביון, דכיון שהוא זקוק כ"כ עד שמוכן להתבונן שיזכירו שמו, הוא כבר אביון. מיהו אף שהוא אביון מוזדר, מ"מ לקיים מצות מתנות לאביונים לכתחילה, בענין שיחסר לו לצרכי אוכל. עיי"ש.

וכן נפסק בספר **נטעי גבריאל** (פורים דף שט), עיי"ש שכתב: לכתחילה יזהר לתת המתנות לעני שאין לו כלום לסעודת פורים, אך יוצא גם בעני שאין לו כל צרכו, דקרא כתיב 'ומתנות לאביונים' ואביון מצבו קשה מעני. עיי"ש.

בצדקה אביון קודם, ובשכר פועל - עני קודם

יש להעיר, שלגבי דין תשלום לפועל - העני קודם להאביון, אע"פ שלגבי מצות צדקה האביון קודם. וכדאיתא בספר **אהבת חסד** (חלק א פרק עשירי הלכה ח) שאם שכר שני פועלים ואחד מהם עני, ואין לו מעות לשלם בזמנו רק לאחד מהם, העני הוא קודם וכו', ואם השני פועלים ששכר - אחד מהם עני והשני אביון [אביון הוא מעונה יותר מעני, והורגל לבשת, ונקרא אביון האובה ואינו משיג מה שנפשו מתאוה], גם בזה העני הוא קודם, ואם אחד אביון ואחד עשירי האביון קודם. עיי"ש. ולגבי מצות צדקה יש לאביון קדימה להעני, וכדנפסק להלכה שם (חלק א פרק ו נתיב החסד ס"ק יב). וענין עוד שם במה שחילק בין קדימות העני בשכר שכיר לקדימת האביון במצות צדקה והלואה. וכן נראה בהנהגות הגר"א (שו"ע סימן רמא ס"ק יג) עיי"ש, וכן נפסק להלכה בספר **באורח צדקה** (דף קט). עיי"ש.

ועדיין צ"ע החילוק בין צדקה שיש בו דין קדימה לאביון, לבין 'פועל' וכו' שיש בו דין קדימה לעני.

מתנות לאביונים הוא מגדרי מצות צדקה או ענין אחר

הנה אי נימא שלמצות מתנות לאביונים יש גדר של מצות צדקה, לכאורה היה צריך להקדים את האביון על פני העני, ומה שכתבו בספרים הנ"ל שאביון אין לו בושה וכו', זה לא שייך לגדר של צדקה והלואה, אלא לענין שכר שכיר.

אמנם ראיתי בפוסקים שכתבו לדון שאולי מתנות לאביונים אינו מדין צדקה, אלא חיוב אחר (מדין פורים) וכמו משלוח מנות וכו', ענין **בשיטת מקובצת** (בשם הריטב"א ב"מ עח) שכתב שנותנים לכל אדם שביא ויתבע, שאין יום זה מדין צדקה **בלבד**, אלא מדין שמחה ומנות, ושכר אף בעשייתם כתיב משלוח מנות איש לרעהו. עיי"ש. וכן איתא **ברמב"ם** (שם). עיי"ש. **ובב"ח** כתב שאפי' עני המקבל צדקה חייב לתת ממה שנתנו לו לשאר אביונים בפורים, דאין דין מתנות אביונים בפורים כדין שאר צדקה, דהכשר מצות פורים כן הוא לתת מתנות לאביונים, וכדין ד' כוסות בפסח. עיי"ש. וכן נקט ה"ט" (תרצ"ד ס"ק א) כדבריו. וכן נפסק **במשנ"ב** (תרצ"ד ס"ק א). אמנם ענין **בפרי חדש** (שם) שתמה בהלכה זו, ואף דלגבי משלוח מנות כתב שאף שהוא עני חייב בה, לגבי מתנות לאביונים ס"ל דפטור. ויש שביארו שזהו יסוד מחלוקתם, שלדעת הפרי חדש גדרו של מתנות לאביונים שווה לגדרו של צדקה, ומשום כך עני פטור, משא"כ הב"ח ודעימיה סוברים שיש כאן דין וגדר חדש. ומבואר מדבריהם אלו שיש צד לומר שמתנות לאביונים הוא חיוב "בעצם", שאינו קשור למצות צדקה, שפילו עני שפטור מצדקה חייב לתת, וגם נותנים לכל אדם (לאו דווקא לעני, ענין לקמן בזה).

נפק"מ מהנ"ל - כוונה בברכת שהחיינו על מת"ל

ענין במגן אברהם (תרצ"ד ס"ק א) שכתב שבברכת שהחיינו על המגילה בבוקר יש לכוין גם על מצות משלוח מנות וסעודת פורים. עיי"ש. והנה לא הזכיר לכוון גם על מתנות לאביונים, אך ראה **בפמ"ג** (שם) **ושלחן שלמה** (שם) **ובחיי אדם** (כלל קנה ענין כז) **וקצשו"ע** (סימן קמא סיף יב), שכתבו לכוון גם על מתנות לאביונים. אכן הדרך החיים והמשנ"ב העתיקו לכוון רק על משלוח מנות וסעודת פורים.

וענין בספר נטעי גבריאל (פורים דף רצא) שכתב דפליגי בהאי קהירה, דהמג"א ס"ל דמצות מתנות לאביונים בפורים לא היו מצוה חדשה לגמרי, **אלא היו מחייבי צדקה שבעל השנה, רק שביים זה חייבוהו לקיים מצוה זו**, ולכן לא שייך לברך ע"ז שהחיינו, כיון שנהגת מצוה זו בכל יום. ואילו הפמ"ג והשלחן שלמה ס"ל שחייבו מתנות לאביונים היו מצוה חדשה, ושייך לברך עליה שהחיינו, ולכן שפיר כתבו דיש לכוון בברכת שהחיינו גם על מתנות לאביונים. עיי"ש. וכן איתא **משו"ת רבבות אפרים** (חלק ו סימן שפא), עיי"ש שכתב "ואולי החקירה אי מתנות לאביונים הוא חלק מצדקה או לא, שהמג"א סובר דכן, ולכן לא צריך לכוון, והשולחן שלמה סובר לא, אלא היא מצוה מיוחדת לפורים". עיי"ש.

אמנם א"כ קצת קשיא, דדברי המשנ"ב קצת סתרי אהדידי (לפי מה שביארו), שלגבי דין חיוב בעל מתנות לאביונים פסק שחייב, ובפשטות הוא משום שאינו מגדרי צדקה של כל ימות השנה, ומאידך לגבי דין 'שהחיינו' פסק שלא לכוון על מתנות לאביונים, וכפי דברי הנטעי גבריאל הטעם הוא משום שיש לו גדר של צדקה של כל ימות השנה. וצ"ע.

והנה מובא בפוסקים עוד טעמים על מה שמבואר לכאורה במג"א שלא לכוון בברכת שהחיינו על מצות מתנות לאביונים, על פי מה שמבואר בפוסקים הטעמים שלא לברך שהחיינו על מצות צדקה דעלמא, וגם על רובם של המצוות שבין אדם לחבירו (ואף אם מתנות לאביונים אין לה גדר של צדקה רגילה, מ"מ שייכים כאן טעמים אלו - כי הרי פשוט שבעל אופן ברוב המקרים יש גם קיום של מצות צדקה, ואפילו אם הוא לא 'הולך' עם גדרי צדקה הרגילים, עדיין יש בו מצות צדקה. ופשוט). ענין **בתשובות הרשב"א** (חלק א סימן יח) וכן הוא על פי **האבודרהם** (בהלכות ברכת המצות): שמה העני לא ירצה לקבל או ימחול (וענין במעשה רוקח מה שהקשה ע"ז מברכת האירוסין). עיי"ש. וענין **בספר דרך אמונה** (למור הגר"ח קניבסקי הלכות מתנות לאביונים פרק ז באינון ההלכה אות א) שמביא שהראב"ד כתב טעם לגבי צדקה משום שהיא מצוה שיש בה קלקול אחרים, דהיינו שיש עני, ואם יכיר נראה כמורה על אותו קלקול. עיי"ש. אמנם למעשה פסק הגר"ח קניבסקי שליט"א שאם בין כך ואומרים את הברכה וכמו בשהחיינו במקרא מגילה, ראוי לכוין גם על מצות מתנות לאביונים.

וראוי לציין בששו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תד) כתב שראת ת"ח אחד שדקדק שלא לצאת ידי מצות מתנות לאביונים עד אחר ברכת שהחיינו של קריאת המגילה ביום, ואם נתן נתכוין שלא לצאת ידי המצוה של מתנות לאביונים, שרצה לקיים המצוה לאחר ברכת שהחיינו, ונראה עיקר שיש לתת ולכוין לצאת ידי המצוה גם לפני שהחיינו, דשיהיו מצוה לא משהיין, ויכול לזכות גם אז למצוה מדברי קבלה שאין לה שיעור, וכמבואר ברמב"ם (הלכות מגילה), **ובכל נתינה יש בזה קיום מצוה**, ואם מכוין שלא לצאת - ממעט ממצות היום, ומשום חשש חסרון הידור נמצא מבטל מעצמו מצוה, ואין לחשוש לחסרון שהחיינו, כיון שבאמת לא תיקנו שהחיינו על מצות מתנות לאביונים, ואף

למשלוח מנות וסעודת פורים מובא במג"א שלא תקנו שהחיינו, והואל ונוהג תמיד בכל שבת ויו"ט, רק שהידרו לצאת בשהחיינו גם עליהם. וגם אם חושש להוציא בהשהחיינו גם מתנות לאביונים, הנה ודאי ימשיך לתת מתנות לאביונים גם לאחר קריאת המגילה, א"כ ברכת שהחיינו תעלה לו לנתינתו אלו, וכמ"ל שהמצוה נמשכת וכל פעם מקיים המצוה, וכמו כל ברכת המצוות ושהחיינו שכול לברך כל זמן שלא נגמרה המצוה, אבל לא ימנע מלתת לפני שהחיינו. עיי"ש. ובספר **הליכות אבן ישראל** (פסקי הגר"י פישר זצ"ל - פורים דף תמג) שכתב שלכתחילה יש ליתן מתנות לאביונים לאחר קריאת המגילה, דהא מכוונים בברכת שהחיינו על מצוות היום ובהם מצות מתנות לאביונים, אמנם אם באים העניים מקודם, צריך ליתן להם אף לפני הברכה. אמנם לא היה נוח להגרי"ם פישר זצ"ל במה שבאים לפני קריאת המגילה, כי ע"ז זה שבאים לפני שמכריזים ברכת שהחיינו מקיימים המצוה לפני הברכה. עיי"ש. ומוכח מפסקו זה של הגר"י פישר זצ"ל שחשש וסבר שברכה זו גם קאי על מתנות לאביונים, עד כדי כך שלא רצה לקיים המצוה לפני ששמע ברכה זו.

נפק"מ מהנ"ל לגבי מתנה על מנת להחזיר

ענין עוד בספר נטעי גבריאל (שם) שכתב שבזה יובן ספיקת הפמ"ג (משכנות זהב סימן תרצד ס"ק א הובא בבאור הלכה סימן תרצד סיף א ד"ה ליתן) שכתב: נסתפקתי במתנות לאביונים אי מהני מתנה ע"מ להחזיר. וכתב בעל הספר הנ"ל שנראה דמספקא ליה בעיקר חיוב מתנות לאביונים אי גדר המצוה כדי שיהיה לאביון - כמו שאר צדקה, ואז בוודאי דלא מהני ע"מ להחזיר (כמבואר בש"י י"ד סימן רנח ס"ה כה), או דילמא המצוה הוא מעשה נתינה לאביון, א"כ מהני בכלל התורה דמתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה. עיי"ש. וסברא זאת איתא גם בספר **שלמי תודה** (להרב"צ פלמן זצ"ל פורים דף רעה). עיי"ש.

ונמצא גם מזה קושי על דברי המשנ"ב (ה"ל) שפוסק שעני חייב במתנות לאביונים, וא"כ סובר שאינו מוגדר של צדקה של שאר ימות השנה, וא"כ אמאי מסופק כאן בבאור הלכה אם מהני במתנה על מנת להחזיר. וצ"ע.

נפק"מ מהנ"ל - 'כל הפושט יד נותנים'

עוד נפק"מ יתכן, במה שכתב בשו"ע (סימן תרצד סיף א) שאין מדקדיקין במעות פורים, אלא כל מי שפושט ידו ליטול נותנים לו, ובמקום שנהגו ליתן אף לעכו"ם, נותנים. עיי"ש. ויש לדון האם דין זה במעות פורים קשור ושייך למצות מתנות לאביונים, ובא א"כ לחדש שיוצאים ידי חובתן אפילו מבלי לבדוק אחר העני, וגם מקיימין המצוה בכך, ודלא ככל צדקה בשאר ימות השנה שצריך לבדוק אם הוא עני הראוי לקבל (ענין י"ד סימן רנא סיף א) וגם אין יוצאים ידי מצות צדקה אם העני אינו הגון וראוי לקבל צדקה. או שזהו דין חדש ואינו קשור כלל למצות מתנות לאביונים.

ונידון נוסף תהליך בהא, האם בהלכה זו בא להחמיר ולומר שיש דין חדש שכל הפושט ידו חייבין לתת לו, או שמה בא להקל בעיקר דין מתנות לאביונים ולומר שאפשר לקיים ולצאת ידי חובה בלא כלל הפושט ידו וכו'. אמנם אין עניין וכש"כ שום חיוב לאחר שקיים המצוה לתת לכל הפושט ידו.

וענין ברמב"ם (הלכות מגילה פרק ב הלכה טו) שכתב: "וחייב לחלק לעניים ביום הפורים, אין פותחין משני עניים, נותן לכל אחד מתנה אחת או מעות או מיני תבשיל או מיני אוכלין, שנאמר 'ומתנות לאביונים' שתי מתנות לשני עניים, ואין מדקדיקין במעות פורים אלא כל הפושט ידו ליטול נותנין לו" וכו'. ולכאורה מבואר בדעת הרמב"ם דמה שאמרו 'אין מדקדיקין במעות פורים אלא כל מי שפושט ידו ליטול נותנין לו' דהכונה היא דיוצאין בזה דינא דמתנות לאביונים. אמנם ממה שהוסיף המחבר 'ובמקום שנהגו ליתן אף לעכו"ם נותנין', לכאורה נראה שזה הוא דין אחר שאינו קשור למצות מתנות לאביונים, שהרי אין צד לומר שיוצאים ידי חובת המצוה בנתינה לעכו"ם.

מחלוקת הפוסקים בהנ"ל

ולמעשה מצינו בזה מחלוקת הפוסקים. ענין בספר **הליכות אבן ישראל** (פסקי הגר"י פישר זצ"ל פורים דף תמד) שכתב דמה דאיתא בשו"ע "כל הפושט יד נותנים לו", אין הכונה שמתחייב בפורים ליתן לכל הפושט יד, אלא אדרבה, הכונה בזה לקולא, שיכול ליתן ב' המתנות לכל מי שפושט יד, ואין צריך לדקדק אחריו אם הוא עני מהוגן. דהיינו שבדין מתנות לאביונים יכול לתת למי שפושט יד, ולא שחייב לתת לכל הפושט ידו מלבד הב' מתנות לב' אביונים. עיי"ש. וענין דיוק נפלא לסברא זו בספר **טעמא דקרא** (למור הגר"ח קניבסקי שליט"א בפירושו למגילת אסתר דף רסו) מנעם כתיבת מילת "אביון" בפסוק, עיי"ש שכתב, "ומתנות לאביונים" - ברוב המקומות כתיב 'אביונים' ולא וי", וכאן כתיב חסר, וי"ל שהטעם משום דקיל"י (ירושלמי מגילה פרק א הלכה ד) שאין מדקדיקין במעות פורים, אלא כל הפושט יד נותנין לו **ויצאין יד"ח**, וא"ל לבדוק אחריו, לכך כתיב אביונים חסר. עיי"ש.

אמנם ענין בספר **שבוע יצחק** (פורים דף קח) שכתב בשם הגר"י זצ"ל דמצות מתנות לאביונים מקיימים דוקא בעני שראוי ליתן לו צדקה, ולא בכל הפושט ידו, וכן מתבאר מדברי השו"ע שכתב בדין כל הפושט יד, בדמקום שנהגו ליתן אף לעכו"ם, נותנים. והרי בזה ודאי אין מקיימים מצות מתנות לאביונים, ומבואר דכל הפושט נותנים לו אינו דין בקיום מצות מתנות לאביונים. עיי"ש.

וייתכן שכל זה ג"כ תלוי בגדון הנ"ל, שאם הוא דין חדש - אזי נתחדש כאן שאפשר לצאת ידי חובה בכל עני, ואינו קשור לגדרי מצות צדקה דעלמא (דהיינו שצריכים לבדוק אם ראוי לקבל), אמנם אם רק גדר של צדקה דעלמא יש בו, בודאי שאין יוצאים ידי נתינה לכל מי שפושט יד. וענין בספר **שלמי תודה** (להרב"צ פלמן זצ"ל - פורים דף רסד-רסה) שכתב, שהנהגה השו"ע כתב שאין מדקדיקים במעות פורים, אלא כל מי שפושט ידו ליטול נותנים לו, ולכאורה ר"ל במעות שגבו לצורך עניים בפורים, ולא איירי במעות שגבו הגבאים לצורך קיום מצות מתנות לאביונים, דלזה ודאי בענין מי שהוא אביון באמת, וא"כ לפ"ז אותם האנשים המקבצים מעות ואין ידוע אם הם אביונים או לא, הרי זה ספק אם מקיימים מצות מתנות לאביונים אם נתנו להם, מיהו אפשר דדין 'כל הפושט ידו נותנין לו' הוא גם לענין קיום מצות מתנות לאביונים, דלקיים מצוה זו אין צריך לחקור אם הוא אביון או לא, אלא כל הפושט יד נותנים לו, וסגי לקיים המצוה. ואף בדבראי ראוי שפי ליתן למי שהוא ודאי עני, או לאותן גבאי צדקה המקבצים עבור עניים נצרכים, מ"מ מדינא אפשר דמקיים המצוה בכל מי שפושט יד ונותן לו, כדאמרין בירושלמי 'אין מדקדיקין וכו' אלא כל מי שהוא פושט את ידו ליטול נותנים לו'. אולם הפוסקים הזכירו דין זה רק לענין **מעות פורים**, ומעות פורים אין זה מעות שניתנו לשם מתנות לאביונים דוקא. אמנם מסיק דמשמע דמתנות לאביונים אין מקיימים אלא במי שהוא עני באמת, ושני עניינים הם. עיי"ש.

ב. וראוי לחדד כאן, דבמה שכתב שאין בו דין צדקה "בלבד", א"כ על אף שיש בו גם כן מדיני צדקה, אבל הדין הנוסף שיש כאן שאינו מדיני צדקה - יתכן שחלק זה גורם שיהיו גדרים שונים מגדרי דין צדקה.

נפק"מ מהג"ל אם אונן מותר לתת מת"ל"א

עוד נפק"מ יתכן, במה שמבואר בשו"ת מנחת שלמה (חלק א סימן צא - כה אות ד) שהגרשז"א זצ"ל הסתפק אם אונן חייב בצדקה לעניים, דאע"ג שיש גם לאו דל"א תאמץ ולא תקפוצ' וכו', מ"מ שומר אבידה הרי פטור ממיפתא לעניא, והיינו משום דכל היכי דליכא בעשה של 'נתון תתן', פקע גם ההלאו (והלאו נאמר רק כדי לחזק העשה, ואינו כמו כל לאו - אחרונים), וא"כ אולי גם אונן פטור מזה, ורק אם נותן לעילוי נשמה של המת, מסתבר דכמו שמותר לומר קדיש - כך מותר גם בזה, וממילא יתחייב גם בפורים במתנות לאביונים. עיי"ש.

והיינו דרך אם מצות מתנות לאביונים שייכת למצות צדקה - אזי אפשר לדון אם עוברים האוננים באיסורי לאוין וכו' ואם אפשר לתת לעילוי נשמה בשביל הנפטר וכמו בכל צדקה, משא"כ אם יש למתנות לאביונים גדר שונה - בודאי שיהיה אונן פטור מלקיימו, ולא שייך לומר בזה שעושה זאת לעילוי נשמה של הנפטר, כי א"כ כל מצוה יכול לומר זאת, ומאי שנא זו מזו. ואולי באמת יש לחקור האם יהיה מותר לאונן לקיים כל מצוה לעי"ג מתו, ונדיה דמצד המצוה עצמו הוא פטור, אמנם אם מטרתו לעשות לשם עילוי נשמת הנפטר שפיר יכול לעשות ולקיים המצוה לזכותו. וחקירה זו תלויה רבות בהבנת הפטור של אונן, האם לא נאמרו כלפינו המצוות כלל, או שמא באמת יש עליו חיוב, רק שהוא פטור מחיוב זה. ובפשוטו זה - לא נאמר עליו חיוב כלל, וא"כ לא מהני עשיית מצוה לעילוי נשמת הנפטר, כי אין כאן "הפצא" של מצוה מאחר שלא נאמרה עליו מצוה זו כלל. אמנם כל זה הוא לגבי מצוות שבין אדם למקום, משא"כ לגבי מצוות שבין אדם לחבירו, הרי סוף סוף חבירו נהנה טובא ממעשיו, ואפילו בלא הציווי כלל יש במעשה זה הטבה לשני כדי שיהיה פטור מעליו נשמה להנפטר, ודו"ק.

עוד יוצא מדברי הגרשז"א זצ"ל לכאורה, שאם רוצה לתת צדקה לעילוי נשמת מתו ובה ממילא יקיים מצות מתנות לאביונים, יהיה מותר בזה.

עוד נפק"מ מהג"ל - דין עניי עירך קודמין במת"ל"א

עוד נפק"מ, במה שמפרסמים קופות הצדקה כיום שיש להקפיד במתנות לאביונים על דין 'עניי עירך קודמים'. עיין בספר שמחת המועדים (דף שיח) שמביא ששמוע מהגר"ח פ"י שייבאר זצ"ל שבמתנות לאביונים אין ענין להקפיד על עניי עירך, כיון שזה לא מדין צדקה של כל השנה. עיי"ש. אמנם עיין בהוראות שנכתבו ל'קופת העיר' ע"י הגר"ג קרליץ זצ"ל (מוכא בספר פסקי שמועות - פורים דף קלב) שצריך לדעת שאמנם 'עניי עירך קודמין', אבל יש חיוב לתת גם לעניי ממקום אחר. עיי"ש. וכן ראיתי מובא בשם הגריש"א זצ"ל שיש עניין של קדימת עניי עירך במצוות מתנות לאביונים. ועיין בספר שאלת רב (פסקי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א דף שצו) ששאלוהו האם עניי עירך קודמין במתנות לאביונים, וענה: 'אולי'. עיי"ש. וכן ראיתי בעוד מקומות בשם הגר"ח שליט"א לשונות מעין אלו שמוספק בדבר.

עוד נפק"מ מהג"ל - אם יש עדיפות לתת מת"ל"א ע"י שליח

ויתכן עוד נפק"מ, והוא חידוש שראיתי בספר שערי ימי הפורים (להגרי" טשזנר שליט"א - דף קלב), שכתב שאפילו שהמש"ב רק הביא צד שעדיף לתת משלוח מנות ע"י שליח (סימן תרצה ס"ק יח), ולא הביא את זה לגבי מתנות לאביונים, וזה בגלל שבכל צדקה עדיף לא לתת לעני בעצמו, אלא לשלוח ע"י שליח, כדי שלא לבייש את העני, וכדאיתא בשו"ע (ור"ד סימן רמט סעיף ו) שמונה מעלות שיש בצדקה זו למעלה מזו, ומונה שם תנינה ע"י שליח לפני ע"י עצמו, וא"כ מתנות לאביונים אינו שונה משאר צדקה, ופשטיטא שעדיף לתת ע"י שליח כדי שלא ידע העני ממי מקבל ולא יתבייש כ"כ, ומה שלא הביא הגריש"א משום שזה פשוט, על כן יש הידור לא לתת מתנות לאביונים בעצמו לעניים, אלא למוסרם לגבאי צדקה שהם יתנו עבדיו באופן מוכבד. אמנם בודאי אם בא אליו עני בפורים אין למונע מלתת לאף ע"י עצמו. ונראה להוסיף שאם העני מבקש ממנו, הרי אינו מתבייש, ובאופן כזה עדיף לתת לו בעצמו, ולקיים מצוה בו יותר מבשלוחו מלתת לו ע"י שליח. עכ"ד השערי ימי הפורים.

ועיין עוד שם שמביא ראיה לדבריו מהמקור חיים (להחיות יאר - הלכות פורים) שכתב: "בשלוח מנות מצוה בשלוחו יותר מבו, ואפילו במתנות, דפרסומא ניסא עדיף" (ויתכן לכאור זאת, שהפרסומי ניסא הוא כיון שאם נותן בסתר ממילא רק הוא עצמו יודע מזה, משא"כ אם שולח ע"י אחר הרי גם האחר יודע מזה ויש וזה קצת פרסומי ניסא). והנה מרעם הדבר שהמקור חיים מוכיח שעדיף לתת מתנות לאביונים ע"י שליח משום "פרסומי ניסא", מזה עצמו ראיה שלא כדבריו (של השערי ימי הפורים הג"ל), כי אם היה במתנות לאביונים דין של צדקה של שאר ימות השנה, הרי פשוט שעדיף לתת ע"י שליח וכביאורו של בעל המחבר הג"ל וא"צ להא פרסומי ניסא. ומדכתב זאת רק מדין פרסומי ניסא מוכח ששלוחו ע"י שליח אינו מדין צדקה של שאר ימות השנה, אלא אכסבא, שהיה צד שלא לתת ע"י שליח, והטעם שיש לשלוח ע"י שליח - חידוש בעל החוות יאיר שהוא משום שבנתניה ע"י שליח יש יותר "פרסום הנס". שלגבי צדקה רגילה הצניעות עדיפה, משא"כ במצות מתנות לאביונים.

ויוצא א"כ נפק"מ רבנא, שאם גדרה של מתנות לאביונים הוא מאותו גדר של צדקה של שאר ימות השנה - בודאי שיהיה עדיף לתת ע"י שליח, וכדברי 'השערי ימי הפורים', משא"כ אם יש במתנות לאביונים גדר חדש, אזי על אף סתרנו של המקור חיים, מ"מ זהו הרי חידוש, ואינו מוכרח בדווקא, ומהיכי תיתי לחייב במתנות לאביונים שיהיה בדווקא ע"י שליח כדי לפרסם את הנס, ולהפסיד מעלת 'מצוה בו יותר מבשלוחו'". (שהרי במתנות לאביונים לא נכתב לשון 'ומשלוח', ואפילו לגבי משלוח מנות סברו הרבה פוסקים שעדיף לתת בעצמו משום כלל ד'מצוה בו יותר מבשלוחו'). וכן ראיתי כתוב בשם הגריש"א זצ"ל (בקובץ בנתיבות ההלכה גליון כח דף קצח) שאין צריך לשלוח את המתנות לאביונים דוקא על ידי שליח, ולהיפך, יש יותר יריבו אחוה ורעות כששלוח בעצמו. וכן ראיתי עוד פוסקים שכתבו כן, שאין עניין לתת מתנות לאביונים ע"י שליח בדווקא.

וא"כ שמה שביארו שיש צדדים לומר שגדר מתנות לאביונים אינו דמי לגדר של צדקה של שאר ימות השנה, מובנים מסקיהם של העיקר השלוח ומרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שבמתנות לאביונים יש לעני דין קדימה על פני האביון, ולא קשה מידי ממה שבמילי דצדקה בעלמא יש להאביון קדימה להעני.

שני חלקים במת"ל"א, צדקה ושמחה

עיין בספר מנחת אשר (להגרי"א וייס שליט"א - פורים סימן כח) שכתב גדר אמצעי במצות מתנות לאביונים, שהיה נראה דיש שני דינים במתנות לאביונים, דין צדקה ודין שמחה, ומחמירין ככל צד וכו'. ובאמת נראה דלא שני דינים יש כאן, אלא דין אחד ודבר אחד ששתי פנים יש לו, דבאמת פשוט דמתנות לאביונים הוי מצות צדקה, דהלא פשוט דכל הנותן משלו לעני ואביון הוי זאת עצם מצות צדקה, אך הסיבה שחייבו חכמים ליתן מתנות לאביונים ביום זה דווקא אינה אלא כדי להרבות שמחת פורים, ומשום כך תיקנו מה שתיקנו שיהיו הכל שמחין וכדי להרבות בשמחת הפורים. עיי"ש.

הלוואה בלי עדים או שטר - סוגיית הגמ' ובאיור האיסור

עיין בגמ' (בב"מ דף עה; וכן נפסק ברמב"ם הלכות מלוה סוף פרק ב, ובשו"ע ח"מ סימן ע סעיף א) דאיתא 'אמר רב יהודה אמר רב, כל מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא בעדים עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול, וריש לקיש אמר גורם קללה לעצמו וכו', ת"ר שלשה צועקין ואינן נעניין ואילו הן, מ' שיש לו מעות ומלוה אותן שלא בעדים וכו'. עיי"ש. וברש"י (שם) איתא 'שעולה על רוחו של לוח לכפור'. עיי"ש. ויש שלמדו ברש"י שאנו צועקין שהוא יכפור במזיד. אמנם עיין בלחם משנה (על הרמב"ם הלכות לוח ומלוה פרק ב הלכה ז) שכתב, 'פירש"י ז"ל - שעולה על לב לכפור, וא"ת א"כ אף אם ילנו בעדים עובר משום ולפני עור, שהרי יטעון פרעתי, והמלוה את חבירו בעדים אין צריך לפורעו בעדים. וי"ל דמאי שכתב שעולה על רוחו לכפור - לאו למימרא דברשע יעשה כן, דאטו ברשעי עסקינן, אלא י"ל דחיישינן שאם לא ילוהו בעדים ישכח הדבר שהלוהו וישבע, ולפי דעתו הוא אמת שהרי אינו נזכר, אבל כשיש עדים אע"פ שלא יזכור - על כרחו יפרע ולא ישבע וכו'. עיי"ש. ורואים בבירור מדבריו שלמד פשט ברש"י שהחשש הוא מחמת 'שכחה' ולא מחמת שיבוא לכפור במזיד בהלוואה, ופשוט. (וכן למד בנתיבות המשפט בשו"ע ח"מ סימן ע ס"ק א שהחשש הוא שכחה, אמנם אין מבואר שם אם למד כן בדעת רש"י. וכן למד הלכות בסימן ע סעיף א שהחשש הוא שכחה, ובמקור השלחן סימן ע סעיף א כתב 'דהלכה יכול לשכוח ולכפור'. אמנם עיין בסמ"ע שם ס"ק א שלמד בדעת רש"י שהחשש הוא שייכפור מדעתו, וכן משמע מהש"ך שם ס"ק א, ויש להעיר קצת שמלשוננו של רש"י שכתב 'שעולה על רוחו' וכו' משמע שהחשש הוא ש'הוא' יעלה את זה על רוחו, ובמזיד, ולא מתוך שכחה. וצ"ל בדוחק שהל"ל למד 'שעולה על רוחו' היינו מחמת ובעקבות זאת ששכח, אמנם דיוק הלשון ברש"י לכאורה אינו כן, ודו"ק).

ולפ"ז (דברי לחם משנה, נתיבות המשפט וכו') אפשר לתרץ עוד תמיהה של האחרונים. שכלל גדול נאמר בלאו ד'לפני עור' שכל היכא דאיכא למיתלי ומסתבר תלתו - תלינן לקולא (כך יוצא מפורש בסוגיא של מכירת בהמה לגוי במסכת ע"ז דף טו-טז; ובמסניות שביעית פרק ה לגבי השלוח ומכירת כלים וכו' בשביעית שעלולים לעשות בהם דברים אסורים), וא"כ אמאי כאן יש איסור 'הלוואה' בלי עדים מחמת 'לפני עור', ולמה לנו לחשוש ולחשוש וליכפור? בהלוואה - אם יש מקום תלתו ולהקל ולומר שהוא לא 'כפור'. ונלענ"ג בפשטות, שיש לחלק טובא בין שאר הציוורים שבהם תלינן להקל בספיקות, לציור שלנו. כי שם בכל הציוורים (היינו בע"ז ושביעית) עדיין חסר 'מעשה' לעבירה, דהיינו שללאחר שהוא מוכר את הבהמה או הנותן הכלים עדיין עדיין עור 'שלב' לעשות איתם מעשה איסור וכו', וא"כ אם זה מילתא דמסתברא שיכול לעשות איתם גם מעשי 'היתר' - תלינן להקל, משא"כ בנדו"ד שכפי שלמד הלחם משנה (ברש"י - וכן הוא פשוט הגמ') ברע שנותנים ללוח את הכסף בלי עדים - הכסף נמצא בידו עכשיו, ולא חסר לו שום 'מעשה' כדי להיכשל באיסור, ואדרבא, האדם בטבעו עלול לשכוח, וזה דבר ש'כאילן' קורה ממשה בלי שום מעשה, וא"כ אין סברא כ"כ חזקה לתלות להקל כמו בשאר הציוורים, ששם יש לו בהמה וכו' והוא יכול להחליט לעשות עמה או היתר או איסור, ועדיין חסר מעשה, וא"כ כאשר יש לנו סברא לתלות להקל אנו תוללים, ובדין דהאיסור נמצא בידו, אלא הוא ממשיך כפי רגילותו ודרכו - בן אדם בטבעו עלול לשכוח, וא"כ איך יש לנו סברא חזקה לתלות להקל, והרי הרגילות והמסתבר הוא שישכח, וא"כ לא קשה מידי. ובאמת כאן אפילו 'בספיקא' (סאניה ספיקא ממו בשאר הציוורים), תלינן להחמיר, וא"כ אם מלוה בלי עדים עובר תיכף ב'לפני עור', ודו"ק. ויתרונן זה הוא לענ"ד הקרוב ביותר לדרך הפשט.

ושמעתיה עוד לתרץ באופן 'למדני' יותר, עפ"י יסודו של מרן החזו"א זצ"ל (שביעית סימן יב אות ט) שהקשה בכלליות על יסוד זה שתלינן להקל בלאו זה של 'לפני עור', ותכתב: דהא דהקילו חכמים בספק, אע"ג דספק מכשול ודאי אסור ליתן לפני עור והיה ראוי להחמיר בספיקות, משום דאם באנו להחמיר בספיקות, נמי נעשה מכשול, שנמנע חסד ודרכי חיים ושלום מעצמנו ומהם, והן רק ע"ה, וחייבין אנו להחיותם ולהטיב עמם, וכש"כ שאין להרבות שנאה ותחרות בינינו וביניהם, ועוברין על לא תשנא ועוד כמה לאוין - שאין איסורן קל מאיסור זה שאנו באין להציל אותם ממנו (ואף למכור לעכו"ם כן, שגם לו מוזהרין על השלום עם ישראל), והלכך שקלו חז"ל בפלס עד כמה שיש להתנהג לקונסם ולמשוך ידינו מהם, ושלא נגרום מכשולים יותר גדולים להם ולנו, והכריעו לאסור למכרם בזמן שהוא דאי לעבירה, ולהתיר בספק, וזו דרך הממוצעת והישרה וכו'. שהדבר מסור לחכמים. עיי"ש. ורואים מדבריו שאין אומרים 'ספיקא דאורייתא' בספק דלפני עור, כי החכמים יכולים להחליט ברוחב דעתם שלפעמים עלול לצאת 'תקלה' יותר גדולה מחמת חומרא ב'לפני עור', ומחמת זה עלולים להקל בדברים יותר חמורים. וא"כ רואים מדבריו שהקילו רק מחמת 'שלום' וכו' באופנים מסוימים, וכגון בעם הארץ או עכו"ם וכו', אמנם בשאר דוכתי וכמו בנדו"ד בדין הלוואה בלי עדים, אוליין לחומרא בספק 'לפני עור', כי כאן לא שייך הסברא שיש לגבי הנידון דמסכת שביעית ועבודה זרה, ודו"ק.

עוד מהלך לתרץ קושיא זו, הוא עפ"י 'דיוק' בלשוננו של רש"י. דהמענין בדברי רש"י יראה שכתב 'שעולה על רוחו של לוח לכפור', ויש שייקו בדבריו שגבלל שהוא כבר עובר 'איסור' מיד 'תשובה' שלא להחזיר את הכסף, משא"כ בשאר הציוורים שאינו עובר 'מיד' בלאו של 'לא תשחשבו' (שהוא בלב. ועוברים לדעת ספר החינוך במצוות תטו - בעת שקבע שמחבתו שרוצה אותו, או ש'נסכים' במחשבתו לעשותו' וכשלשוננו של רבינו יונה בשערי תשובה פרק א אות מג, ולהרמב"ם בספר המצוות מצוה רסו מהזמן שיתחיל להכתב תניתו איך לקנותו וכו', באופן שיכול לבוא לידי לא תחמוד, אמנם עוברים מחשבתו בלבד, משא"כ בקנאה בעלמא - אפילו שהיא מדה גרועה - אם הוא אינו קובע מחשבתו או חושב או מדבר על תחבולות וכו' לתקח, אינו עובר על הלאו, ואם בסופו של דבר לקח - עובר בזה ובלא תחמוד ולא תגזול, ואכמ"ל). אמנם ע"ז הקשה בעל המנחת אשר שליט"א ואמר, ש'ברור' לדעתו שאין איסור לא תתאוה או לא תתאוה אלא ב'הפצצ' של חבירו, ולא בממון חבירו, וא"כ אין מקום לפירוש זה ברש"י. אמנם נלענ"ג שלאחר העיון אין דבריו כ"כ פשוטים - עד כדי להקשות על מהלך זה ברש"י.

עיין בהגרי"פ (על ספר הסמ"ג ל"ת רעא) שכתב דהיכא שאין כוונתו לגוף החפץ עצמו אלא לדמיו, דגם אם היה רואה חפץ אחר אצל חבירו ג"כ היה גוזלו, וגם הרבה אפשר לו למצוא כאלה אם היה רוצה לקנות, בזה לא שייכא אזהרה לא תתאוה ולא אזהרה לא תחמוד. עיי"ש. ומשמע מדבריו שאכן יש חילוק בין 'הפצצ' ל'ממון'.

ועיין עוד בספר חוט שני (מוזהר דף שלב אות א) שהביא מהגר"ג קרליץ זצ"ל שלא נתבאר אם יש לאו דלא תחמוד בחומד ממון חבירו, שבפסוק מבואר רק חפצים: שדהו, שורו, חמורו, וכל תפצין, שבזה שייך חמדה, אבל כספו של פלוגי, הרי אין לו ענין דוקא בכספו, שכל כסף שוה, ומשין שאף זה נכלל בהלאו. עיי"ש.

ואחר כ"ז מציאת שכתוב מפורש במסכת כלה רבתי (פרק ו) 'לא תחמוד אפילו ממון פלוגי לי'. עיי"ש. ובפירושו מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א (שם) כתב 'הא לא תחמוד כתיב בקרא, ומפרשין אפילו ממון פלוגי לי קעבר בלא תחמוד'. עיי"ש. וכן ראיתי בשם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שהביא ראיה מכאן ששייך האיסור 'לא תחמוד' בממון חבירו. וכן איתא בספר פתחי חושן (להגר"י יעקב בלויא זצ"ל - מהדו"ח גניבה והונאה דף מא) שכתב בפשטות שאינו רואה כסרא לחלק בין 'ממון' ל'חפצין' של חבירו, והרי כתיב 'כל אשר לרעך'. עיי"ש.

א"כ יוצא לנו ברור שאי אפשר להפריך מהלך זה ברש"י מחמת שאין צד שיש איסור לא תתאוה ולא תחמוד ב'ממון' חבירו, ורק בחפציו יש איסור, שמבואר להדיא בחז"ל לא כן. [וראו לציון מה שראיתי באחרונים שהקשו, מאי טעמא שבאופן שאין לו עדים או שטר אינו יכול להלוות לו ואומרים שעובר בלפני עור וכו', אמאי לא נימא בזה שיבוא עשה דהלוואה וידחה לאו דלפני עור. ויש שתייצו דכל כהאי גוונא. דהיינו בלי עדים או שטר, אינו מצווה ללכת להלוות, וא"כ אין כאן עשה שידחה את הלאו. עוד ראיתי לתרץ, שמאחר עם הלוה עובר בלאו דלפני עור שמכשיל את המלוה להלוותו לו שלא בפני עדים, א"כ כלפיו אין שיעור לומר עשה הלוה לך. שהרי אין לו עשה במעשה זה. או שהעשה מקיים בשעת ההלוואה והלאו הוא בשעת 'הכפירה' בממון ולא בהאי עידא. ואפשר לפלפל בכ"ז, ורק צריתי להעיר הנושא לשלימות העניין].

הלוואה בלי עדים או שטר בזמנינו

רבים מהאחרונים הקשו בזה ותמחו, שיש גמ' מפורשת שאסור להלוות כסף בלי עדים או שטר, ואף נפסק כן להלכה ברמב"ם ושו"ע, אמנם רבים וטובים אינם מקפידים ע"ז, ועל מה סמכו להקל בדין זה.

וראו לציון מה דאיתא בריב"צ^א (מגילה כח: ד"ה תיתי ל) שכתב שלהלוות בלי עדים וכו' - 'לאו איסורא ממש דאורייתא או דרבנן, אלא **מדת חסידות בעלמא**'. עיי"ש. אמנם בזה שהטושו"ע כתבו בלשון 'אסור' ושעוברים על 'לפני עור', מוכח שלא סברו כן, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא.

ועיין בערוך השלחן (סימן ע סעיף א) שכתב 'ומה שאין נזהרים עתה בזה, ולוים זה מזה גמ"ח בלא עדים ובלא שטר, משום דמכירים זה את זה, ונאמנין זה לזה, ויודע המלוה ושייכח ולא יכפור לו (נ"ל)'. עיי"ש.

ועיין בפלפולא חריפא (על הרא"ש בגמ' ב"מ שם) שכתב שריש לקיש שאמר בגמ' שהמלוה בלי עדים גורם 'קללה לעצמו', חולק על מה שאמר רב יהודה אמר רב שאמר שעובר ב'לפני עור', ודייק דבר זה, כי כאשר הגמ' הביאה את דברי ריש לקיש לא כתבה את זה בלשון 'אף מביא קללה לעצמו', שהרי משמע שאמנם סובר כרב יהודה אמר רב אלא שבא 'להוסיף', אלא כמימרא חדשה שריש לקיש אמר 'וכו', שמשמע שבא לחלוק, וכתב שאפשר שיש'ן סמכו העולם. עיי"ש. אמנם לשונו של הרמב"ם (כן העיר הפלפולא חריפא בסוף דבריו) והשו"ע לא משמע כן, דכתבו: 'וכל המלוה בלא עדים **עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול וגורם קללה לעצמו**'. עיי"ש. ומשמע מפורש שאין זה שני טעמים, ולא בא לחלוק, אלא הוא כחופפה על הטעם הראשון.

וברש"י (בב"מ שם) כתב 'אולי בא לומר דדוקא מי שיש לו ממון הרבה, כי בא יש חשש לשמא יכפור הלוה בו - כפרש"י, אבל אם אינו אמיד כ"כ לא חיישינן לשמא יעני הלוה בפניו לכפור'. עיי"ש. ורואים מדבריו שדייק בלשון הגמ' שכתבה **'כל מי שיש לו מעות**, ומלוה אותן שלא בעדים' וכו'. דלכאורה רישא זו מיותרת, שהרי אם אין לו מעות - הרי בוודאי שאל ללוה אותם, ופשוט שצריך מעות בידו כדי להלוות, וא"כ - דייק הרש"ש בגמ' - שכל החשש הוא בדווקא במי של מעות - דהיינו עשיר, כי לא אצלו יש יותר חשש שאנשים יעזו לכפור בהלוואה מחמת זה שהוא עשיר בין כך, אמנם בשאר אנשים לא קיים חשש זה. אמנם ברמב"ם ובשו"ע לא חילקו בדבר, והיה להם לחלק ולומר שאסור רק בעשירים וכדו'. וגם לא יוצא לנו קולא מדברי הרש"ש לגבי עשירים גופא.

ועוד איתא באחרונים דיוק מעין זה מה הרש"ש במילים 'כל מי שיש לו מעות', שהאיסור נאמר רק לגבי אלו שיש להם מעות מיוחדים להלוות (ולאו בדווקא בעשירים) וכמו בגמ"ח שבזמנינו, שרק אצלם קיים חשש זה של העזת פנים לכפור, כי הוא מלווה כל היום כסף לאנשים וכו'. (עיין בספר ערך ש"י ב"מ שם), אמנם הוא בעצמו העיר שמלשון הרמב"ם והשו"ע שישנו מלשון זה הלא שיהיה 'כל מי שיש לו מעות' וכתבו בסתם בלשון 'אסור' או 'וכל המלוה בלא עדים עובר' וכו', משמע שלא סברו דיוק זה (ואת דיוקו של הרש"ש דלעיל), ודו"ק. ועיין עוד בשו"ת **פרי יצחק** (חלק א סימן מז ובעוד מקומות) שפלפל בזה על מה נוהגים להקל בזמנינו, וסיים לדינא שראוי להחמיר בדבר. עיי"ש. ובשו"ת **ציץ אליעזר** (חלק ז סימן מז) שפלפל בכ"ז ורצה לתרץ מנהג העולם להקל בזה. עיי"ש. ולמעשה רוב הפוסקים נקטו

שאין לזוז מדברי הרמב"ם והשו"ע בזה, ועדיף להלוות רק עם שטר וכו'. וכל הצדדים כאן הם רק 'לתרץ' וללמוד זכות על הרבה שאינם מקפידים ע"ז, אמנם למעשה ראוי להחמיר בדבר.

עוד ראיתי (עיין בשו"ת להורות נתן חלק א חו"מ סימן ס"ה ס"ה ה-) שאולי יש לתרץ שאם המלווה גמר בדעתו בשעת ההלוואה שאם יכפור - ימחול את החוב, ליכא לפני עור, אף שכופר במיזד, שהרי ממש יש להקשות ע"ז (וכן הקשה שם) שעדיין יש בכהאי גוונא איסורו של 'לפני עור', שהרי 'מבואר בגמ' (נדר כג. - קידושין פא:) שאם נתכוין לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, טעון כפרה וסליחה, ואף שמעשה עבירה ליכא, מ"מ טעון כפרה על מחשבת העבירה, וא"כ כשהלוה בלא עדים, והלוה כפר החוב, נהי דהמלוה כבר מחול, מ"מ הלא הלוה ודאי שאינו יודע שהחוב נמחל לו, דפשיטא שהמלוה לא גילה להלוה שמחל לו חובו, וא"כ נהי דמעשה עבירה ליכא מ"מ מחשבת עבירה איכא, וכן ממה דחזינן דאף מחשבת עבירה טעונה כפרה וסליחה מוכח דעבירה היא, ושיירי בה מכשול, וא"כ המלוה עובר משום לפני עור. עיי"ש. ועו"ז שמעתי במעל המנחת אשר בלשון 'להקשות, שאינו דומה הנידון להראיה, כי בסוגיות (שם נזיר וקידושין) מדובר באישה שנדרה, ושמן בעלה והפר לה, והיא לא ידעה שהפר לה בעלה, והייתה שותה יין ומטמאה למתים וכו'. והרי אפילו שבפועל לא עברה על נדרה, אבל עצם זה שרצתה לעבור - נחשב לה לעבירה וצריכה כפרה. כי שם עשתה **'מעשה'** ולא נענשה על מחשבת בלבד, ובכהאי גוונא לא צריכה כפרה, על אף שפועל לא עשתה עבירה. משא"כ בציוור שלנו - איך אפשר לענוש את המחמת מחשבתו הרעה - כפועל המלוה מחל לו, והרי זה נשאר רק בגדר מחשבה וכלי 'מעשה', ואין לנו ראייה כלל מסוגיות אלו שעל מחשבה גרידא טעון כפרה, רק כאשר נלווה אתו מעשה, ואז אפשר לענוש על מחשבה וכוונה לעשות רע ואפילו אם בפועל לא עשה רע, ודו"ק.

ועיין עוד בגמ' (קידושין דף לב) שרב הונא קריע בגין חטוב בפני רבה בכו, ואמר בלבו אצא ואראה אם יכעס או לא יכעס. ומקשינן, כיצד היה מותר לרב הונא לעשות כן, והלא היה ראוי לו לחשוש שמא רבה בנו יכעס ויאמר לאביו דבר ביוון, ועובר על איסור לפני עור, שהרי גורם לבנו לחטוא. ומתצינן, שרב הונא מחל לבנו על כבודו, ולפיכך גרם אילו היה רבה כוונע ומדבר שלא כהוגן - לא היה עובר עבירה. **ובתוס'** (שם) כתבו, וצריך לומר שרב הונא הודיע לרבה בנו שמחל על כבודו, שאם לא כן עדיין נמצא שהכשילו, שהרי המתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה צריך מחילה וכפרה. עיי"ש. וגם על זה אפשר לומר שאם לא אמר לו לפני כן היה עושה 'מעשה' - לומר לאביו דבר ביוון, וא"כ אפילו שבפועל אביו מחל לו, והרי לא עשה עבירה, ברגע שעשה מעשה - נאמר כלל זה שהמתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה צריך מחילה וכפרה. ששם גם עשה מעשה בפועל ואפילו שבסופו של דבר לא היה איסור. אמנם א"כ בזה צריך כפרה על מחשבתו וכוונתו לעשות עבירה. משא"כ כאן - טען בעל המנחת אשר שליט"א - שאי אפשר לענוש ללווה מחמת מחשבתו הרעה, אלא בפועל המלוה מחל לו, והרי זה נשאר רק בגדר מחשבה וכלי 'מעשה', ואין לנו ראייה כלל מסוגיות אלו שעל מחשבה גרידא טעון כפרה, רק כאשר נלווה אתו מעשה, ואז אפשר לענוש על מחשבה וכוונה לעשות רע ואפילו אם בפועל לא עשה רע.

אמנם לעננ"ד שוב, שזה רק לפי מה שסובר בעל המנחת אשר שליט"א לשיטתו שאין על מחשבת המחל על ממון חבירו משום איסור 'לא תתאוה' (עיין לעיל במש"כ ע"ז), אמנם אם יש איסור דאורייתא של 'לא תתאוה' על ממון חבירו - יוצא שאף שחבירו מחלו לו בפועל, אמנם הייתה לו 'מעשה' עבירה על זה שחשב שיוצא לעשות פעולות וכו' כדי להשיג את ממון חבירו, וא"כ יוצא שבמקביל לשאר הדוגמאות שבש"ש, שרצה לעשות העבירה, ועשה לדעתו המעשה עבירה, וכפי שעוברים עליו בכל אחד מהצדדים, ה"ה כאן שחשב ועשה 'המעשה' עבירה של 'לא תתאוה' לממון חבירו. וא"כ לא מהני זה שחבירו מחל לו בפועל, כי באופן זה אומרים שהלוה עדיין צריך כפרה ועשה עבירה, וא"כ יעבור המלוה על לאו של לפני עור, ודו"ק (ועיין בהערה שהבאתנו מהגילויי הש"ס - שכתב סברא זו במפורש, ופשוט) **ועיין בהערה**.²

¹ **אמנם** עמוד במשנה (מכות דף כג:) שאיתא שכל חיושב ולא עבר עבירה גונתין לו **שכר כעושה מצוה**, והרי הוא אומר 'רק חזק בלבתי אכול הדם', ומה אם הדם נפשו אדם קצה ממנו - הפורש ממנו מקבל שכר, וגז' ועיריית שנפשו של אדם מתאוה לזה ומחמתדן - הפורש מזה על אחת כמה וכמה וכו'.

וראיתי שיש שרצו להביא ראיה מזה, שרואים בבירור שאם חושב אדם לעשות עבירה וכו' שאין צורך מחילה וכפרה, ואין אומרים שזה דומה לגמרות אלו שהמתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה צריך מחילה וכפרה, ששם היה מעשה ולא רק מחשבה. ולא עוד, שבציוור שרק הייתה מחשבה - אפילו יש לו שכר ע"ז. וא"כ כאן אצל הלוה שרק הייתה מחשבה לרעה - דומה למשנה שם, ואפשר שאם יחזיר - אפילו יהיה לו שכר ע"ז, משא"כ לגבי ה'בשר חזיר' - עשה 'מעשה' כדי לעשות עבירה ולו שאם חושב לעשות עבירה לו לא עשה מעשה מקודם. שכאן **אצל הלוה ג'כ הייתה מעשה וכל ה'חפצא' של העבירה של 'לא תתאוה'**, בפשטות נראה לגבי המשנה שבמחשבת אדם מי ששב ולא עשה עבירה גונתין לו שכר כעושה מצוה, אין מדובר על מי ש'חשב' 'עצמו' **אצמו' את עצמו בשחיית העבירה**, אלא שהייתה לו אפשרות לעשות אותם, או שהייתה לו תאוה להם, והתגבר על זה, ואין להביא ראיה מפה לנידון דידן לגבי הלוה שבאמת חושב לכפור בהלוואה, ואין דבר שמונע אותו מלבד דבר זה שבאמת המלוה מחל לו בלבד, אישם הלוה לא ידע ע"ז, ודו"ק.

[**ובאמת** מוסק אני אם כוונת המשנה היא שכל יהודי שחושב בבית ואינו עובר על אסורין מקבל שכר ע"ז כל רגע שאינו עושה עבירה, או שרק אם נדמנו לו ושלט על עצמו וכו'. אמנם משמע מרש"י (קידושין דף לט: ד"ה תהם) שיש לו רק שכר בהניעי המעשה לידו וכפה את יצרו. וצ"ע. אמנם לא מוכרח מדבריו שגם יהיה לו שכר בחשב ותיאר את עצמו עושה המעשה עבירה, ושכר פרש. והגם שהפשטות הוא שיהיה לו שכר ע"ז כי סוף כל סוף פרש ולא עשה העבירה, הגם שיהיה לו עונש על מחשבתו הרעה, גם יהיה לו שכר על הפרישה בסוף. אמנם אפשר לשמוע שזכות זו שנתשם **שמים מצוה** נאמר רק באופן שפרש והיה נקי לגמרי מן החטא. ולא שחשב ע"ז ואף תיאר את זה לעצמו ודא"כ פירש, וצ"ע].

אמנם אולי כן נזכרת מהגמ' (קידושין דף לט:) שמחשבה רעה אין הקב"ה מצטרפה למעשה (לגבי יורדים - תוס' שם, אמנם עיין בגמ' שם שיש עבירות שהקב"ה כן מצרף המחשבה למעשה), ובפשטות - שאין לו עבירה בכלל, ואפילו אם חושב ממש לעשות עבירה ובלעדין מעשה, וא"כ יש לו ראייה לזה שאם חושב לעשות עבירה לו לא עשה מעשה, או לא 'חיבר' את המחשבה לשום מעשה - שאינו צריך כפרה בכלל אם נקט' וליכא האיסור של 'לא תתאוה' (אמנם אין ראייה שיש לו שכר ע"ז כעושה מצוה. וכמו הציוור בהמשנה במכות), וא"כ אפשר לומר שהוא הדין פה אצל הלוה, אם נוקטים שאין את האיסור של 'לא תתאוה' לגבי ממון (וכאומר - אין נראה כן), לא תהיה לו שום עבירה במה שחשב לכפור בהלוואה, וא"כ באופן שמחל המלוה לא יעבור על 'לפני עור', ואפילו אם חשב הלוה לכפור. אמנם עיין **במאירי** (שם) שכתב, 'לעולם יזהר אדם שלא להרהר בעבירה, שאע"פ שמחשבה רעה **לא נענש בה כאלו עשה מעשה מכל מקום נענש הוא עליה אחר שהוא מכוין בהרהורו** לכונות עשיית העבירה, ושלא נמנע מעשייתה מצד כבישת יצרו, אלא שלא נדמנן לידו להוציא ההרהור לפועל. עיי"ש. ורואים מדבריו שיש עונש ע"ז שחשב לעשות העבירה. אפילו לא עשה אותה, אלא שאין לו את העבירה כאילו עשה אותה. אמנם גם משמע מדבריו שאפילו שחשב לעשות, אמנם אח"כ לא עשה מחמת כפיית יצר (ולא מחמת שלא נדמנן לו), אינו נענש, וצ"ע. ולא בריבא לא היה לו גם שכר ע"ז כעושה מצוה, ודלא כפי שהסברנו לעיל, או שרק לא יהיה לו עונש ע"ז ויקבל שכר על ההתגברות, אמנם גם לא שכר כעושה מצוה וכלשון המשנה במכות, ודו"ק. אמנם אין זה דומה לציוור שלנו עם הלוה שחשב לעשות, ולא הייתה לו כפיית יצר בסוף, אלא שהמלוה מחל לו אליבא דאמת, ופשוט.

[ועיין עוד במאירי (שם) שכתב שיש בדרים שהמחשבה מעשה גמור, והוא כל הדברים התלויים ביחודו ובשאר עניני האמונה. שהרי עיקר דבריו אלו במחשבה הם וכו', ומי שבא דבר עבירה לידו וכבש ביצרו והציל עצמו ממנה היה הוא כעושה מצוה. עיי"ש. ומשמע מחזק דבריו, שחשב מחזק לטעם שלפנ"ד שצייטנטו בפנים, שאפילו אם הייתה לו המחשבה בתחילתה לעשות, וכבש את יצרו אחרי שהייתה לו המחשבה, יש לו קיבול שכר כעושה מצוה, ולא רק שאינו נענש ויקבל שכר על הפרישה גרידא. ואין אומרים שיש לו קיבול שכר כעושה מצוה רק כאשר כבש את יצרו מבלי שהיו לו מחשבות ממש לעשות את העבירה, ודו"ק].

וא"כ אפשר' ש'הוא הדין כאן בלוה שחשב לעשות עבירה, ואפילו אם גניח (וכאומר - אין נראה כן) שאין לו איסור לא תתאוה בממון חבירו ורק בחפציו, אמנם עכ"פ דבר זה שחשב לעשות עבירה ולא לשלם לו בחוזה, על אף שאין לדמות את זה לסוגיא של 'מתכוון לאכול בשר חזיר' וכו', כי שם היה מעשה, אמנם עיין עושה עבירה במחשבתו מחמת גמ' זו, ובפירושו של המאירי, שאין לו עונש של 'מעשה עבירה' אמנם עדיין נענש על ההרהור (ולא כבש את יצרו, אלא שאליבא דאמת המלוה מחל לו), וא"כ שוב יעבור המלוה על לאו דלפני עור, אפילו בציוור שמחל.

ואחריו כן מצאתי בספר **גליוני הש"ס** (הער' ענינל - קידושין שם) שכתב שנלנע"ז שכתב שד"מ רעה כן' היינו ר' דוד ברבי שראין ציווי המחשבה. ר' דאמנעשה. דא המחשבה לעשות המעשה אין, נענש, משא"כ שחשבונו על המעשה בעצמו, כלא תתאוה וכדומה, לא שייך. ועיין בספר דריארי (סימן ה) הדביא לאו 'דעורפכם לא תקשו עוד' - פירוש קשות עורף - חושב בלבד של ליצור, ומשעה שמחשב עובר בלא תקשו. ולפי"ז יש ככל מחשבת עבירה לא ד"לא תקשו', ואין זה סתירה לדברינו, דאפשר דאלו הג"ל יש עונש ג"כ, ודאמרין בגמ' (קידושין) דמחשבה רעה אין מצטרפת למעשה, היינו דאין מצטרפת להחשב כאילו עשה גוף תמעשה שחשב עליה, שיהיה נענש מתורת לאו של אותו מעשה, אבל מתורת לאו ד"לא תקשו' אפשר שפיר נענש וכו'. עיי"ש.

ולסיכום: יוצא שיש בזה כמה **אפשרויות**. (1) אם יש לו תאוה לעשות עבירה, אמנם לא חשב ע"ז בפועל, ולא תיאר ודמיון את זה לעצמו, וגמנעו מלעשות, יהיה לו שכר ע"ז כעושה מצוה (פשטות המשנה במכות כג. - וברש"י שם, ועיין במה שכתבנו בספרי (לעיל)). (2) אם הוא 'חשב' לעשות ותיאר את זה לעצמו, אמנם לא עשה, אינו נידון **כעשה המעשה** כי מחשבתו לרעה אינה מצטרפת למעשה (מלבד בעבירות שחלחלו במחשבה), אמנם נענש ע"ז. אמנם זה רק בתנאי שלא כבש את יצרו אח"כ, ורק נמנע מלעשות העבירה מחמת שלא הזדמן לו, אמנם אם כבש יצרו אח"כ, לא נענש, אמנם אם במבואר אם יהיה לו גם שכר ע"ז **כעושה מצוה** מחמת שחשב לעשות העבירה 'ותיאר' את זה לעצמו לפני שכבש את יצרו או שיהיה לו רק שכר על ההתגברות, ואפשר שיש לו רק שכר כעושה מצוה שחשב שכבש את יצרו מתחילה, ולו חשב ותיאר בדמיונו ממש את מעשה העבירה. ודו"ק. (3) אם יצירם (שלא דנו בזה כאן) שגם נענש על מחשבתו לבד וכלילו עשה המעשה, ואפילו **בשכר עבירות שאינם תלויים רק במחשבה אלא שיש להם 'מעשה עבירה'**, עיין ברבינו יונה בשערי תשובה (שער ראשון אות ה - שלומן כן בגמ', וכן איתא ברש"י קידושין דף מ. ד"ה עולא אמר) על איש שעבר עברה ושנה בה, שמכאן ואילך אם יחשב לעשות היתרה ונאנס, ולא עשאה, מחשבתו הרעה מצטרפת למעשה. עיי"ש.

ניתן להשיג את סדרת ספרי מדבש"ו ו' חלקים ממשל לפי כתובת המייל הרשומה מטה, או בטלפון: 054-8443496 להערות והארות בעניינים הנכתבים וכן לתרומות והנצחות: minyanbeitar@gmail.com